

Kıvamında Bir Giriş
“Biricik ve Mülkiyeti” Üzerine
266 Sözcüklü Bir Anekdöt

“Haklı ya da haksız olduğumu yargılayacak biri varsa o da Benim, Benden başka bir yargıç yoktur. Başkaları sadece benim hakkımı onaylayıp onaylamadıklarını ve bunun onlarca da haklı bulunup bulunmadığını ifade edebilirler.”

Çevirisini yaptığım, üzerine Almanca ve Türkçe makaleler ve bir de Almanca kitap yazdığım, uzmanı olduğum filozof üzerine birkaç kişisel söz söylemek istiyorum.

Fransız yazar Daniel Guérin’in “Anarşizm” adlı kitabının Almanca çevirisinde Max Stirner adıyla ilk kez karşılaştım, 20 ya da 21 yaşımdaydım.

Psikolojik bir heyecanla alıntıyı okuduğum gün hemen bir kitapçıya gittim, solcu ve anarşizan bir kitapçıydı, nezih insanlardı orada çalışanlar.

Felsefe bölümünde arayıp buldum kitabı. Pek de pahalı olmadığı hâlde, satın alacak param yoktu. Ceketimin iç cebine sığdıramadığım kitabı karnımla pantolonumun arasına sıkıştırıp oradan uzaklaşmadan önce, kasada çalışan tatlı kişiyle birbirimize sempatiyle gülümsedik, güzel bir an’dı. Stirner’in bu edimime itiraz etmeyeceğinden emindim, etseydi de umurumda olmazdı.

Alıntıladığım tümcenin geçtiği “Benim Erkim” adlı bölümü 1987’de Türkçeye çevirip ve Köln’de bir arkadaşımın kurduğumuz yayınevinde yayımlamıştık. Bir asır sonra Norgunk yayınlarında tamamını yayımladığımız kitaba bu bölümü yeniden çevirerek ekledim.

Değişimlerin diyalektik bir yol izlediği düşüncesi bana hiçbir zaman hitap etmemişti; benim gerçeğimle uyuşmuyordu. Bu tür kuramların açıklayamadığı varoluş maceralarımın kendine göre bir akışı vardı.

Her an her şey olabilir düşüncesiyle yaşadım –hep. Dolayısıyla Stirner’den alıntıladığım yukarıdaki tümce düşünsel dünyamda anında köklü değişimler yaratmıştı. Ve böyle bir değişime hazır bir psikoloji gereklidir. Değilse eğer, düşünce ile içtepinin çatışmaları ve sevişmeleri üzerinden hazırlanacaktır o psikoloji, kendini doğuracaktır –er ya da geç; ağlayarak, sızlayarak, gülerek, düşerek, uçarak ...

“Biricik ve Biricik” adlı makalemde Stirner’le yaşadığım düşünsel ve psikolojik şehvetimi dillendirmeye çalıştım.

—

Eigner

*Kendi-olan nedir, kimdir sorusuna verebileceğim kısa
ve öz yanıt*

*(Stirner'in "Biricik ve Mülkiyeti" adlı kitabının
çevirisinde (Norgunk, s. 17-18) açıkladığım bu kavram
kitaptaki en uzun dipnottur).*

Stirner felsefesinin temel kavramlarından biri olan bu sözcük, aynı zamanda en "karmaşık" olanıdır. *Eigner* Ortaçağ Almancasında genel anlamıyla mülk sahibi demektir, günümüzde ise sadece *gemi sahibi* anlamındadır. Stirner'in *Eigner*'i tamamen farklı bir içeriğe sahiptir. Şu ana kadar çok az sayıda düşünür, Stirner'in *Eigner* kavramını Stirner'e uyacak bir şekilde ifade edebilmiştir. Stirner *Eigner* terimini hem *Eigenheit* (Kendi-olma) hem de *Eigentum* (mülkiyet) bağlamında kullanır; *Eigner*, hem *Eigenheit*'i içerir hem de *Eigentum*'u. Bazı yerlerde "malik" olarak tercüme ediyorsak da şunu bilmek gerekir: Üst-Ben'ini Ben olarak yaşayanlar Stirner'e göre *Eigner* yani Kendine-sahip değildir; ancak Kendi-olan (*Eigener*), *Eigner*'dir. *Eigner* hem Kendi'dir, hem (Kendine-) sahip-olan'dır, çünkü *Eigner*, kendini, Ben-olmayan bir Üst-Ben tarafından yönlendirmez, yönlendirilmesine izin vermez.

Hegel'de düşünme, düşünmenin düşüncesi olarak *mutlak tin* ile özdeşleşir. Bu nedenle Stirner, mutlak düşünce, düşünmenin *benim* düşüncem olduğunu ve düşünmenin sadece *Benim* aracılığımla varolduğunu, unuttur, der. Burada düşünmeye ve düşünceye malik olan *Eigner*'dir işte ve *Eigner*, Kendi-olan (*Eigener*) olduğu içindir ki (Kendine) maliktir. Stirner, "Her sözcük, Hegel'in ileri sürdüğü gibi, bir hakikattir ve bu nedenle de yalan *söylenemez*", derken, düşünmenin

genel olarak kutsallaşmasını inceler. Stirner bu konuyu kitabın ikinci bölümünde daha ayrıntılı tartışır. (Malik sözcüğünü “sadece” *Eigner* ve *Eigener* kavramlarını karşılamak için zaman zaman kullanıyorum.)

“Malik” Arapçada ad olarak “Yedi Cehennemin hakimi ve kapıcısı, zebanileri idare eden melek”; sıfat olaraksa sahip, efendi demek olup, Malik-ül-mülk, Tanrı demektir. Açıkçası Stirner’in sözünü ettiği *Eigner*, tam da bu Tanrı’dır işte. Diğer taraftan Türkçedeki “kendi” sözcüğü en az malik sözcüğü kadar çarpıcıdır: Sözcüğün kökeni sözlükte şöyle açıklanıyor: “Bu sözcüğün kökeni eski Türkçede ige (iye, bir nesneyi elinde bulunduran, bir nesneye egemen olan...” – İ. Z. Eyuboğlu). Buna göre *Eigner*, gerçek anlamda Kendi demektir ki, Kendi-olan demek artık anlamsızlaşmaktadır. *Eigner*, Kendi olan maliktir; hem Kendi hem malik: Tanrı! Ancak kitabın akıcılığı ve özellikle de Türkçe dil yapısını bozmamak adına Kendi-olan demeyi uygun buldum.

Stirner ile Tekbenciliğin Açılabilen Kapılarına Dair

Ne Sen benden yüce varlıksın ne de Ben senden

Çılgın bir düş değil; imgeye yükseliştir Seninle-oluş. Sınır çiğnemek değil; sınır ötesinde edimleşmeyi tatmaktır Benimle-oluş. Karşılaşmamızın ilk evresinde elbette Hiç'in sarsıcı rüzgârı ruhumu azgın dalgalara ve bu dalgalarda Kendimi yaratmaya yöneltmişti. Yürüttüğün usun keskin dişli zinciri düşünce sistemlerinin kırılmasıyla parçalandı, somut ve soyut düşüncelerin ardındaki gizemin adlandırılmazlığında imgenin kendisiyle kucaklaştım. Ve devasa bir psikolojik boşalmaya bedenimi sarsan kahkalarla tanık oldum. Seni ve Seninkileri Benimle ve Benimkilerle yoğurdum, eledim, ekledim, ve doğurdum –Kendimi. Hiçbir şeyi askıda bırakmadım, Benim-olmayanlardan uzaklaştım.

Sen

Ben Kendimin önkoşulu değilim, çünkü Ben Kendimi hâlâ her an gerçekleştirmekte ve yaratmaktayım ve ancak şu nedenle Ben Benim: çünkü önkoşulum değilim, çünkü buradayım ve sadece Kendimi buraya koyduğum an buradayım; Ben, bir bedende yaratan ve yaratılanım.

Ben

Sahi anlamda özgürüm –Ben: Düşüncelerin egemenliğinde değilim; anlık –dürtüsel, düşünsel ve duyusalım. Bir deli değilim. “Bir şey” olan herkesin zirdeli olduğunu bilen bir zekâya sahibim. Gruplar değil, yalnızca tek tek insanlar ve Biricikler algımın kapsamındadır. Her an bir parçayım, süreksizim. Anlık meselelerim var: Yaşam parçacıkların resmidir; Kendimin parçalarıyım, birer an, Kendimin resmi – Ben.

Sen ve Ben

Ya da

Geniş Zaman Güncesinde Stirner ile Türkdoğan:

Ani bir hareketle düşüncelerin baskısından kurtulurum, şöyle bir gerinmem düşüncelerin azabını silkip atar yüreğimden. Bende, şu somut, şurada dikilerek şunu yazan Bende, düşüncelerin saltanatı paramparça olur. Toplumsalın karabasınıni bağrımdan söküp atmak için yerimden fırlayıp ayağa kalkmam yeterli gelir. Ve pedagojik sistemini kurmak için yıllarını harcayan beceriksiz toplumun söz konusu sistemini bir kahkahayla bertaraf edebilme kudretini gösteririm.

İnsan ve Ben

Doruk noktasına ulaşırken parçalanan mesele cüretle dile getirilen bir değiştirilemezliktir; Batı felsefesini ölümle yargılayan, onu yok eden, tüm dünyayı hiçe sayan bir değiştirilemezlik olgusu: Yalnızca kavramsal problem içeren felsefenin “İnsan nedir?” sorusu “İnsan kimdir?”e dönüşerek kişisel bir temel alır. Demek ki İnsan bir kavramdır –yalnızca. Oysa “İnsan kimdir?” doğrudan, dolayumsuz bir yanıtı gerektirir: “Ben!” Varolan, İnsan değil, Ben. Ve bu Ben Genel Ben (das Ich) değil, tek Ben, şu, somut, şurada Seni de algılayarak Senin ile konuşan Ben. İnsanı sorgulayan felsefe teolojik yan değinilerden başka bir kazanıma imza atamamıştır. Oysa Sen, Max Stirner, öldürdüğün İnsan'ın harabelerinden Ben'i doğurdun. Başka ifadeyle: Ben'i sahneye getirmekle hiçe saydığın dünya Hiç içinde sefaletçe yaşamaya devam ederken, Sen Hiç'ten Ben'i doğurarak Biricik'e can verdin.

Ayırım

Son olarak da arkadaşlığımızı psikolojik bir boyutta renklendiren bir ayırmadan söz edeceğim. İtiraf-değil: Âşk ve libido örgülerinde poetik dalgalara saldım Kendimi; mitolojilerde kayboldum, dehşet veren güzel bir yüzme, soyut figürleri somutlaştırarak seviştim, bu, iki karşıt dünyanın çatışmasını tattırdı bana. Böylece kutsalın müstehcen derisini giyindim. Sen Herşey'den kopuşu ve susmayı seçtin. Ben, geriye Hiç kalınca, imgeleşmeyi. İkimiz de bu dünyada değiliz. Sonuç: Eşitsiz özelliklerim karşısında eşitim'sin –Sen. Tekilsin, tekilim, aramızdaki bağ da tekil, demek ki: An'larımız da tekil, dil'imizin tekil oluşu gibi; o dil ki bu tekil bağ oluşturuyor ve yaşıyor.

Not: Bohem esen Berlin havasında Seninle yürüdüğüm karanlık geceleri aynı heyecanla anımsıyorum, özellikle üniversite çıkışında buluşup esrarengiz olarak adlandırdığımız orman istikametine yürüyüşümüzü.

—

Biricik ve Biricik

Ben ve Stirner

Hiç, Herşeyin yok-hâlidir.

Varlık penceresinden: Ben olmayacağım, ben artık olmayacağım, olmak zorunda değildim. Şey -olmak zorunda değildi, hiçbir şey -olmak zorunda değildi ve hiçbir şey şu andan sonra da olmak zorunda değildir.

Hiç penceresinden: Hiçbir şey Hiç gibi hiç değildir!

Varlık'ta Herşey geçicidir. Hiç'te Hiçbir-şey geçici değildir. Hiç –hiçtir. Hiç –ne iyidir ne de kötü; Hiç, nötr-olandır. Hiç, nötr-olan bile değildir; Hiç –hiçtir.

Bu tümceler Senin de olabilirdi, çünkü –Sana uygun olduğunu biliyorum. Şu son vurgu bile: Hiç –hiçtir. Yine de şöyle itiraz edecektin: “Benim Hiç'im yaratıcı Hiç'tir.” Bununla bir sıfat yüklemiş olacaktın Hiç'e ve Ben itiraz etmeyecektim –önce, çünkü Benim de Hiç'im yaratıcıdır. Ama itirazım şu konuda olacaktı: Senin görüp de, anlayıp da, idrak edip de kabul etmediğin bir şey var: Yaratıcı olabilmek için Hiç'i yok-hâlinden alıp bir hâle getirmektesin, bir hâl kazandırmaktasın Hiç'e. Hiç felsefesinin tümünü Hiç'le hesaplaşma ve onu aşma çalışması olarak nitelendirebiliriz –Varlık adına. Var olmaya devam etmek adına.

Mauthner'in Senin hakkındaki analizi Senin söylenmemiş bir tümcendi –kafanda gerçekleşen. Sen! Söyleyemezdin, söyleseydin –okyanusa dalman gerekecekti. Oysa Sen ratioyu sonlandırmakla yetindin. Bırakıyorum seni orada.

O kadar aşikâr ki sözlerin: “Hiçbir şey beni adlandıramaz.” Ah! “Meselemi Hiç'e bıraktım.” Bir kez daha: Ah! Başka ifadeyle: Ben Kendim'in dışına çıktım! Dil -dedin ya sen- beni ifade edemez, işte! Sen -

ikiz kardeşim- hakkımın kapsamında Herşeyin hayâlet oluşunu dillendirmekle Senin de bir hayâlet olduğunu söylemiş oldun –farkında mıydın bunun? Soruyorum: Farkında mıydın? Şeffaf sözlerinde bir gizem mevcuttur –okyanusu çağrıştıran.

Kitabını tamamlayarak sonlandıran tümceler –Seni yanımda taşıyor.

Seni Türkçeleştirerek okuyorum: “Ben kendi kudretim *malikiyim* ve Ben ancak *Biricik* olduğumu bildiğim an kudretim *malikiyim*. Kendine-Sahip-Olan, *Biricik*’te yaratıcı Hiç’e, doğduğu yere, geri döner. Benden yüce her varlık, ister Tanrı olsun ister insan, biriciklik duygumu zayıflatır ve ancak bu bilincin güneşi karşısında söner.”

Son tümceye geçmeden nefes alıyorum ve diyorum ki: Sen bu tümcelerinden yeni bir Demiurg yaratarak öldürdüğün Tanrıların tahtına oturmaktasın. Yakışıyor sana bu taht –söz aramızda! Tüm düşünce saplantılarını silip süpürdükten sonra yerine Ben’i getirdin ve tutarlı bir şekilde oluşturduğün vakumu bu Ben’le doldurmaya karar verdin. Yıkıcı, kırıcı ve yaratıcı bir Ben. Nasıl demişti Jacobi alaylı bir üslupla da olsa, Ben’i mutlaklaştıran Fichte’ye hitaben: “İmha ederek yaratmayı öğrendim.” Her birimiz ayrı kaynaktan yaratıyoruz.

Şimdi son tümcen: “Meselemi Kendime, şu *Biricik*’e bırakırsam, o zaman meselem kendi yaşamını kendisi tüketen geçici ve ölümlü bir yaratıcının meselesidir ve Ben diyebilirim ki: Ben meselemi Hiç’e bıraktım.”

Son tümcedeki *Biricik* tanımı –özellikleri olmayan bir Hiç’tir; oysa bir üstteki tümceler Hiç’le birlikte *Biricik*’e biçim biçmektedir; negatif olmakla elde edilen biçim. Herşey negatif. Peki, ya Sen?

Perdeyi aralıyorum: İlk tümcelerle Sana verdiğin biçimleri son tümcenle imha etmekte. Bunda tutarlısın: Kendini imha etmekte –en azından tinsel boyutuyla.

Ve gizemi çözüyorum: Kendi'nin dışına çıkmaktasın. Ama bir eksiğin var: Okyanusu seyretmekle yetinmekte.

Mauthner ve bir kaç kişi daha (Engert, Ruest) bunu sezdiler.

Mezara gömdüğün Tanrı'nın ve Tanrıların kırıntıları üzerinde haykırdığın sözler nasıl ki boğazında düğümlenerek gözlerinin yaşarmasına neden olduysa, işte; içten gelen kahkaha içten içe Beni yiyen hüznün dışavurumudur.

Vahiylerimi bir bir yaşantıma aktardıktan sonra Kendim'in dışına çıkmaktan başka bir nedenim kalmadı.

Kahkahalarım yüzme bilmeden okyanusa atlayışımın çırpınışıdır ve öldürdüğü ratioyu vahşi okyanus dalgalarıyla kıvrımlandırıp renklendirişimin yaşam nefesleridir; Ve Ben vahşi dalgalarla dans etmekten ölümcül haz aldım ve –karaya çıkmayacağım.

—

Nietzsche, Stirner'in Plagiyatörü mü? 1

“Stirner'in Biricik'i ... geleceksiz ve geçmişsizdir. O, her an ne ise, tam odur. Sonuç: Biricik mutlak süreksizdir.” Stirner “... amansız bir monomandır”²

Jürgen Habermas

—

“Stirner, 19. yüzyıl felsefesinde Nietzsche'den önce en radikal nominalistti. Nominalist yıkıcılıkta gösterdiği tutarlılık, özellikle felsefe memurlarına akılsız görünüyordu günümüze kadar. Oysa o dâhi bir tutarlılıktı.”³ Rüdiger Safranski

—

Giriş

Max Stirner'in (1806-1856) Nietzsche'yi etkilemiş olabileceği birçok düşünürce ileri sürülmüş ve çeşitli felsefi incelemelere neden olmuşsa da, Nietzsche'nin (1844-1900) Stirner'in eserini okumuş ve bundan önemli derecede etkilenmiş olduğu olasılığı üzerine pek az inceleme mevcuttur. Buna karşın Nietzsche'nin Stirner'i okumuş olduğu, ancak bunu gizli tuttuğu ve Stirner'den aşırıldığı iddia edilmiştir. Dünyaca ünlenen ve sevilen Nietzsche, az tanınan ve az sevilen Stirner'in başyapıtını gerçekten okumuş ve bunu gizlemiş miydi? Nietzsche, eserlerinde bir kez olsun Stirner'in adını anmaz. Ancak Stirner'i okuduğuna ve ondan aşırıldığına dair ilginç kaynaklar var. Bunları irdeleyeceğim.

Stirner'in Nietzsche'yi etkilemiş olabileceği konusu ilk kez 1890'ların başlarında gündeme gelir: Nietzsche'nin Stirner'i “aşan kişi” olduğu iddiasıyla Stirner tartışma konusu olmaya başlar. Stirner ile Nietzsche arasındaki benzerlik şaşırtıcı ve dikkat çekicidir. Dolayısıyla Nietzsche'nin Stirner'in

başyapıtını, eserlerinde adını anmasa da, biliyor olması gerektiği tahmin ediliyordu.

Stirner'in başyapıtı *Der Einzige und sein Eigentum*'un (Biricik ve Mülkiyeti, BvM) yayınlanışı Nietzsche'nin doğduğu yıla ve aya rastlar. (Ekim 1844). 1826'dan itibaren Berlin'de yaşayan Stirner, Genç Hegelci çevreye ve "Özgürler Kulübü"ne takılır. Otonom bir çizgi izleyen "Özgürler Kulübü"ne Stirner'in dostu Bruno Bauer "liderlik" ediyordu. Genç Hegelciler'in teorisyeniye Ludwig Feuerbach'tı. Feuerbach ve Bauer, Fransız aydınlanmasının bir eseri olarak doğan ateizmi Almanya'da temsil ediyorlardı. Çok geçmeden Stirner sahneye çıkar ve her iki ateist düşünürü de "dindar ateistler" olarak betimler. Stirner, bir taraftan Genç Hegelciler'in önde gelenlerini, diğer taraftan da aydınlanma'yı eleştiriyordu. Stirner'in eleştirisi o denli radikaldi ki, daha sonraki felsefeciler Stirner felsefesinin özgül pozisyonunu araştırmaksızın sahne dışı bıraktılar. Ve Genç Hegelciliği Hegel Okulu'nun çöküşü, temsilcilerini "devrimci laf ebeleri" ve Stirner'i de bu çöküntünün en radikal ve en son öğrencisi olduğu gerekçesiyle askıya aldılar. Genç Hegelciler'in BvM'ne tepkileri ilk önce bir şok şeklindeydi. Stirner'in sert eleştirilerine hedef olan Feuerbach, bir mektubunda Stirner'i "tanıdığım en özgür ve en dâhi bir yazardır" (Laska NIK) diye niteler ve bir reddiyeyle karşılık verir. Feuerbach hayranı genç Karl Marx, Stirner'in eserinden etkilenmesi sonucu garip bir duruma düşer. Feuerbach'tan ayrılır ve Stirner'e yanaşmaz ama alelacele intikam hırsıyla sözcüğü sözcüğüne yanıtladığı BvM'ne bir Anti-Stirner'le ("Alman İdeolojisi") karşılık verir.⁴ Baştan sona kadar polemik içerikli ve bir cambazın sahip olduğu yeteneklerle kaleme alınan bu eser, Marx'ın felsefî bir kriz yaşadığını ve bunun neticesi olarak da

Stirner'e olan nefretini sergiler.⁵ Neticede Marx, Stirner eleştirisinde, Stirner'i yok etmek için, Sloterdijk'ın deyimıyla, kendi "ölümünü göze almaktadır". Marx'ın *Anti-Stirner*'i, Stirner'in etkisinde bocalayan Marx'ın felsefi krizinin en berrak kanıtıdır. Benzeri bir krizi daha sonra Nietzsche yaşayacaktır.

1848 ile gelen politik atmosfer, Genç Hegelciler'in başlattıkları ateist aydınlanma'yı ve onun radikal temsilcisi Stirner'i uzun dönem için bir tabu konusuna dönüştürecekti.⁶ Stirner'se, Anhuth'un şikâyetle vurguladığı gibi, "hakarete uğrayan ve nefret edilen"⁷ bir parya olarak 1856'da yoksulluk içinde ölür.

Giz'de kalan "Biricik'in" alımlama tarihi ve bir çıkış arayışı

*"... üslup bakımından Nietzsche'nin yazılarından geri kalmayan Stirner'in şaheseri, felsefi içerik açısından onlardan fersah fersah ileridedir."*⁸

E. v. Hartmann

1880'lerin sonuna doğru Nietzsche henüz ruhsal çöküntü yaşamazken, Stirner önemli bir tartışma konusu değildir. Nietzsche, yaklaşık 1860'larda başarılı düşünürler olan Schopenhauer, Hartmann ve Lange'den yazılarında ve mektuplarında söz eder. Eduard von Hartmann (1842-1906) ilk kitabında ("Philosophie des Unbewussten", 1869) Stirner'e kısaca yer verir. Ancak daha önce "Stirner'in çizgisinde" olmuş olduğunu ve bu eseriyle Stirner'i aştığını anlamamızı da sağlıyor. Friedrich Albert Lange (1828-1875) *Geschichte des Materialismus* (1866) adlı meşhur eserinde Stirner'in kitabına "tanıdığımız en aşırı ve kötü şöhretli kitap" der ve materyalizmle ilintili olmadığını iddia ederek kitabı tartışmaz. (Lange, s. 81) Konumuza bağlı olarak

bu eserler o dönem için en önemli kaynaklardır. Çünkü Nietzsche bu eserleri ayrıntılarıyla incelemiştir.

1880'lerin başında ülkenin felsefi ve politik atmosferi değişikliklere uğrar. Yeni bir kuşak sesini duyurmaya başlar: Natüralistler ya da Realistler adlı edebiyatçılar grubu bilinçaltına itilmiş 1848 öncesi radikalizmini kendine temel alır. J. ve H. Hart bu hareketin başını çekerler. Bu dönemde Stirner güncelleşmeye başlarsa da, çeşitli dünya görüşlerinin yürütüldüğü ideolojik kavgada bir korkuluk olarak tartışmaya alınır. Engels, Hartmann, Lauterbach ve diğerleri. Engels⁹, Stirner'i anarşizmin 'peygamberi' ilan ederek anarşizmle birlikte Stirner'e karşı savaş açar. (1886). Hartmann, Nietzsche'ye karşı kullanmak için Stirner'i gündeme alır.

1880'lerin ortalarından itibaren o ana kadar arkadaş çevrelerince eserleri tanınan Nietzsche, geniş okuyucu çevreleri bulmaya başlar. Nietzsche'nin Stirner'in kitabını okumuş ve bunu gizlemiş olabileceği, Nietzsche'nin hayranları arasında ilginç davranışlara neden olur: H. Hengster'in Nietzsche'nin dostu Franz Overbeck'e yolladığı bir mektubunda merak içeren şu cümle var: "Bizim çevremiz dışından Nietzsche'nin yazılarını tanıyan biri, Stirner'in 'Biricik ve Mülkiyeti' [adlı] hicivnamesinin Nietzsche'nin daha sonraki fikirlerini etkilemiş olduğunu söyledi."¹⁰

1889'da geniş kitlelere kadar duyulan bu soruyu Nietzsche artık yanıtlamayacaktı, çünkü, bilindiği gibi, o tarihten itibaren dünyevi ya da düşünsel meselelerle ilgilenemeyecekti bir daha. 1891'de Hartmann, Nietzsche'nin önemli bir noktada plagiyatör olduğunu ihbar etmesi, Stirner'den aşırıldığını ileri sürmesi Nietzsche'nin hayranları arasında kafa karışıklığına yol açar. Nietzsche'nin "Yeni Moral"inin hiç de "yeni bir şey olmadığını", Stirner "tarafından ta

1845'te" "dâhiyane şaheserinde" "ustaca bir üslupla" en açık "detaylarıyla" işlendiğini¹¹ ileri sürmesi Stirner-Nietzsche-sorusunun (Nietzsche'nin Stirner'in kitabını okumuş ve bundan etkilenmiş olduğu sorusu) geniş kitlelerce tartışılmasına yol açtı. İşte bununla Stirner'in birinci rönesansı başlamış olur. Bu rönesansa Paul Lauterbach da katkıda bulunur.¹²

Hartmann, Nietzsche'ye oranla 1870 ve 1880'li yıllarda başarılı bir filozoftur. *Philosophie des Unbewussten* adlı 700 sayfalık eserinde Stirner'e üç sayfalık yer verir. Hartmann'ın yürüttüğü tartışmada, sayfa açısından çok kısıtlı da olsa, Stirner'in felsefesiyle cebelleştiği hemen göze çarpmaktadır. Stirner'in "Ben" deyimini zorluklar içinde yorumlamaya çalışır, tereddütlenir ve sonuçta Stirner'in "Egoizmine", "oluş" ve "dünya süreci" bağlamında Budacı etik'i alternatif olarak sunar. Son cümlesiyse Hartmann'ın Stirner'e olan bağlılığını ve bunun garip bir neticesi olarak da Stirner'den uzaklaşma istemini içermektedir. "...Stirner'in çizgisini aşmak için, önce onun çizgisine tam ait olmuş olmak gerekir." (Hartmann PdU 614) Nietzsche'nin bu esere gösterdiği tepkiyse yine ilginçtir. 1874'te yayınladığı *Unzeitgemässe Betrachtungen II* adlı kitabında Hartmann'a tepkisini dile getirirken tam da Stirner'le ilgili söz konusu üç sayfanın bulunduğu bölümü ele alır. Polemik içerikli bir üslupla ve uzun uzadıya Hartmann'a saldırır. Ancak yürüttüğü tüm tartışmalara karşın Stirner'den bir kez bile söz etmez. Hartmann'sa, Nietzsche'nin bu yazısına karşılık vermez, ta ki yıllar sonra, Nietzsche'nin ünü kendisi için bir tehlike olmaya başladığı zaman rekabete girerek ona karşı cephe alır. Ve Nietzsche'nin Stirner'i mutlaka okumuş olduğunu ve Stirner'in düşüncelerini aşırıldığını iddia eder.¹³

Paul Lauterbach (1860-1895), ilk hararetli Nietzschecilerdendir. Hartmann, Nietzsche'nin itibarını düşürmek amacıyla kendisini "tehlikeli" Stirner'i aşan kişi olarak önerirken, Lauterbach, Stirner'i aşan asıl kişinin Nietzsche olduğunu ileri sürüp Stirner'in "takipçisi", "bütünleyicisi" ve yaratıcılığını, Ben-öğretisini ("iyiye yönelik") "yeniden biçimlendiren" kişi olarak sergiler. Stirner'in "tehlikesine" dikkat çekip Nietzsche'yi önerir.¹⁴ Stirner'in *BvM*'ne eklediği önsözle ilgili dostu Köselitz'e¹⁵ yazdığı mektubunda (21.2.1893) şöyle der: "Benim önsözümün tek amacı var: suçsuz insanları ondan [Stirner'den] korumaktır" ve bunu "esas olarak Nietzsche'nin yardımıyla" yaptığını sözlerine ekler. (Laska NIK ve HIT 21).

Bu arada büyüyen tartışmalarda çeşitli görüşler öne çıkar. Kimileri iki düşünür arasında büyük benzerlikler keşfederken, kimileri de uzlaşamayan çelişkilerden söz ederler. Ancak hiç kimse Nietzsche'den Stirner'in adını duyduğunu anımsamaz. Nietzsche'nin hiçbir mektubunda Stirner'in adı geçmemiştir. Nietzsche'nin dostlarından F. Overbeck'in karısı Ida Overbeck günün birinde (1899) Nietzsche'nin Stirner hakkında kendisiyle konuşmuş olduğunu açık açık itiraf eder. Bu konuşmada Nietzsche, düşüncelerinin Stirner'e yakınlığı olduğunu belirtmiş ve Bayan Overbeck'e önce çekingen sonra resmi bir tonda: "Stirner, evet o işte!" demiş. Bu ismi istemeden telâffuz eden Nietzsche, ürküten ve dışlayan el hareketiyle Bayan Overbeck'in kulağına nihayet şu sözcükleri fısıldamış: "En sonunda söyledim size işte, oysa bu konuyu konuşmak istememiştim. En iyisi söylediklerimi unutun. Yoksa plagiyatör olduğum söylenir. Ama siz bunu yapmazsınız, bunu biliyorum." (Mauthner 349 ve Laska NIK).

Ayrıca Nietzsche'nin sevgili öğrencisi Adolf Baumgartner şunu itiraf eder. Nietzsche, Stirner'in Basel kütüphanesinde bulunan kitabını Baumgartner'e 1874'te önemle önerir. Ve "Biricik"ın (BvM) "Hobbes'tan bu yana sahip olduğumuz en cüretli ve en tutarlı" kitap olduğunu da sözlerine ekler. (Safranski 125 ve Laska NIK). Kitabın kütüphaneden alındığı kayıtlarda mevcuttur. Nietzsche'nin en güvenilir ve karar verebilecek dostu F. Overbeck'se şu sonuca varır: "Nietzsche'nin Stirner konusunda garip davrandığı şüphe götürmez. Ama konuşmaktan hoşlanan biri olarak konuşkanlık alışkanlığını Stirner konusunda sürdürmeyi engellediyse, bu ondan aldığı herhangi bir etkiyi gizlemek için yapılmadı kesinlikle (ki böyle bir etki tam anlamıyla mevcut değil), bizzat Stirner'den aldığı etkiyi genel olarak kendince yoğurmak isteyişinden kaynaklanıyor. [...] Buradan yola çıkarak Nietzsche'nin Stirner'i okuduğunu iddia ediyorum. Nietzsche'nin kitaplarına karşı olanlar için, bundan onun bir plagiyatör olduğu çıkarsaması doğabilir. Ancak Nietzsche'yle tanışmış olan biri bunu düşünmez." (Laska NIK)

Günümüze kadar bu bilgiler genel olarak Stirner-Nietzsche-sorusunu belirlemektedir. Şimdiye kadar çizdiğim resimden anlaşılacağı gibi Stirner'in Nietzsche üzerindeki etkisi gizli tutulmuş ve dolayısıyla karmaşıklığa yol açmıştır. Nietzsche gibi diğer ünlü filozofların da Stirner'le ilgileri benzerdir. Özel yaşamlarında Stirner'den hayranlıkla söz eden ünlü filozoflar, eserlerinde onu ya hiç anmaz ya da bir iki yan cümleyle göz ardı ederler. Ancak bu "yan cümleler" içerikleri açısından merkezi bir önem taşımakla dikkat çeker. Stirner'in tuhaf alımlama tarihine bir kez daha işaret etmek amacıyla birkaç örnek sunmak yararlı olacaktır. Yukarıda Marx'ı

örneklemiştim. Engels ise, Marx’a BvM hakkındaki ilk izlenimlerini mektubunda iletirken, Stirner’i över.¹⁶ Ancak Marx’tan aldığı yanıtta hemen sonra görüşünü düzeltir ve artık Stirner’in etkisinde olmadığını belirterek Marx’la aynı görüşte olduğunu söyler.¹⁷ Arnold Ruge birkaç mektubunda Stirner’den övgüyle söz eder.¹⁸ Husserl, “Transzendental Ego” üzerine yazan kişi, Stirner’i hiçbir eserinde anmaz ama ücra bir köşede BvM için “şeytani bir güç” der. (Laska DD 77) Husserl’in öğrencisi Heidegger, Stirner’i asla okumadığını söyler. Adorno bir sohbet esnasında “Stirner baklayı ağzından çıkaran tek filozoftur,” der. (Helms, 2000). Ayrıca genç bir yazarı (Helms) yeni bir Anti-Stirner yazmaya teşvik eden Adorno, kendi eserlerinde Stirner’i anmaz. Carl Schmitt hapishanede günlüğüne řu cümleyi kaydeder: “řu durumda beni hücremde ziyaret eden biricik kişi Max’tır.” (Laska DD 76) Bu örnekler daha sıralanabilir.

Bernd A. Laska’ya göre Nietzsche’nin Stirner’i okuduğu, ondan etkilendiği hatta bu yüzden “ilk krizini” yaşadığı kesindir. Laska, daha önce¹⁹ Stirner-Nietzsche-sorusunu incelerken Nietzsche’nin Stirner’den aldığı etkiyi bastırmaya çalıştığını ve günümüze kadar birçok ünlü filozofun bu konuda sustuklarını ve suskunluklarına son vermeleri gerektiğini ifade etmiştir. Günümüz ünlü felsefeci ve Nietzschecilerinden Rüdiger Safranski Laska’nın incelemesini dikkate alarak yazdğı Nietzsche-Biyografisinde (*Nietzsche*, 2000) bu sorunu konu edinir.²⁰ Yukarıda 1890’larla ilgili ilettiğim bazı konuları o da ele aldıktan sonra Stirner’in Nietzsche’yi etkilemiş olduğunu vurgulamaktan kaçınmıyor. Özellikle “bilgi” konusunda Nietzsche’nin Stirner’den etkilendiğini ve Stirner’in başyapıtını bir “kurtuluş hamlesi” olarak yaşadığını söylüyor. şunu da sözlerine ekliyor: “Stirner

gibi adı kötüye çıkmış bir filozofla Nietzsche aynı solukta anılmak istemezdi.” (124) Bence asıl neden doğrudan Stirner’in felsefesiyle ve onun alımlamasıyla ilintilidir. Stirner, aydınlanma düşüncesine radikal bir eleştiri getirirken, genel felsefecilerin sandığı gibi, sadece bu eleştiriyle yetinmedi; aynı zamanda köklü değişimler açısından önerilerde bulundu. Onun aydınlanma projesinin temeli olan “bilgi” bağlamında eleştirisi ve önerisi şuydu: Batı dünyası bilgiyi değil, bilgi köleliğini amaçlıyordu; her tekin ulusal devletlerin amaçları doğrultusunda birer sadık yurtsever olması, tekin “kendine” karşı hareket etmesiydi. Tekin bu saplantıdan arınması ancak onun kendini her gün yenilemesiyle gerçekleşebilirdi. Stirner bunu “Eigner”²¹ ve “Einzig” (Biricik) kavramı çerçevesinde sunmaya çalıştı. Ancak “dindar ateistler” olan aydınlanmacılar bunu görememişlerdi ve “baklayı ağzından çıkaran tek filozof” olan bu “şeytanı” felsefe dışına itmeleri gerekiyordu. Stirner’in şu cümlesi aydınlanma düşüncesine ve temsilcilerine getirilen bir eleştiri olmakla birlikte onun felsefesinin özüdür: “Bilginin istem olarak doğabilmesi ve özgür kişi olarak kendini her gün yenilemesi için ölmesi gerekiyor.”²²

Bu tartışmaları değerlendiren Fritz Mauthner, 1920’lerde, Nietzsche, Stirner’in yazılarını “mutlaka tanıyordu” peki “neden sustu?” diye soruyor. Mauthner’in deyimiyle “klasik bir tanık” olan Ida Overbeck’in ileri sürdüğü gibi aşırımacı olarak damgalanmamak için mi? Mauthner, daha çok Nietzsche’nin bu karaktere sahip olmadığını söylüyor ve Nietzsche, Stirner’den “kasırgalı bir güçten daha fazla bir şey almadı”, diyor. *BvM*’ni okurken bir “kasırgaya” uğramışçasına Stirner’den etkilenen Nietzsche’nin üzerindeki bu güç nasıl olur da bir “dahası”a indirgeniyor? Başka yazılarında Stirner’le

uzun uzun cebelleşen Mauthner, burada F. Overbeck'in yargısına dayanıyor. Overbeck'e göre konuşkan bir kişiliğe sahip olan Nietzsche, güçlü bir olayla karşılaştığında içine kapanıyormuş. Bunu doğrulayan Mauthner peki "kasırğa"yı neden küçümseyebiliyor? Ayrıca Mauthner, Overbeck'i doğrulayan cümlesinden sonra şunu da söylüyor: "Belki de Nietzsche 'Biricik'i [BvM] anlayabilen ilk insandı; ve biz Nietzsche üzerinden 'Biricik'i anlamaya ulaştık." (394) Nietzsche'yi Striner'den "daha az özgür" gören Mauthner, garip bir duruma düşüyor. Aslında Safranski'nin tavrı da tuhaf. Safranski'nin kitabıyla ilgili eleştirimde bu soruna değinmiştim.²³ Safranski, Laska'nın Nietzsche ve başka ünlü filozofların Stirner'i bastırdıkları iddiasına yer vermişse de, konuyu tam anlamıyla incelemiyor. Neydi Stirner'in eleştirisi: Aydınlanmacılar "bilgi" adına Tanrı'yı öldürdüler ama çok geçmeden onun yerine etik'in dinsel temeli olan "içimizdeki dış dünyayı" getirdiler. Stirner'e göre özgürleşmek, içselleşmiş dış-dünyanın yıkılmasıyla mümkündü. İşte bir Üst-Ben olan bu içselleşmiş dış-dünyayı aydınlanmanın temsilcileri göremezlerdi. Stirner ile Nietzsche bu noktada birleşiyorlardı. Bilgi adına ortaya çıkan aydınlanma, sadece bilgili Âdem ile bilgili Havva'yı yaratabildi. Ne var ki, Safranski'nin, Mauthner'in ve diğer düşünürlerin belirledikleri gibi Stirner o "soğuk", "çıplak", "katı", "anarşizan" diliyle; yani elindeki dinamitle Batı dünyasının us saplantısını yerle bir etmişti. Ve "doğaldı" ki, barbarlıktan kurtardığı Alman dilinin büyük şiiresel ustası Nietzsche gibi aristokratik bir bireyci, "soğuk" Stirner'le aynı solukta anılmak istemezdi. Ancak bu gerçek bir neden değildir. Meselenin aslı daha çok "güçlü bir felsefeyle" ve bir "kasırgayla" karşılaşan Nietzsche'nin kendisinde ve tabii ki Stirner'in tutarlı felsefi yeteneğinde

yatmaktadır. Daha sonraki Nietzsche araştırmacıları Stirner-Nietzsche-sorusunu yanıtlamadılar; Stirner’i eserlerinde konu etmeksizin, sadece ücra yerlerde tarihte kapanmış bir olay olarak göstermeye çalıştılar. Aslında şunu itiraf etmek gerekiyor: Her camianın bir günah keçisi olması gerektiği gibi, Stirner de felsefenin günah keçisidir. Dolayısıyla ona gelişigüzel “anarşist”, “nihilist”, “şeytan” vb. demek meşrudur.

Nietzsche’nin eserlerinde Stirner’in felsefesinin çarpıcı ve silik izlerine rastlamak çok kolay. Ve Nietzsche’nin “ilk krizinin” Stirner’in felsefesiyle karşılaşmasından kaynaklandığını ve bunun sonucu olarak Nietzsche’nin filozof olduğunu kanıtlamak felsefe tarihinde nelere yol açabilir sorusunu sormak yerinde olacaktır.

I. Overbeck ve A. Baumgartner’e göre Nietzsche, Stirner’in başyapıtıyla 1874’te tanışır. Oysa yeni incelemeler Nietzsche’nin Stirner’in eserini daha önce bildiğini ancak gizli tuttuğunu gösteriyor. Bu, felsefi kariyerinin başlangıcında *BvM*’yle karşılaşan Marx’tan Habermas’a kadar çeşitli düşünürlerin tipik bir davranışdır. Üstelik bu davranış bir “krizle” iç içedir.

Laska, şunu soruyor: Nietzsche’nin bu tarihlerden önce *BvM*’ni tanıdığı ve onun sonucu olarak da hayati krize girdiği şüphesi açıklanabilir ve nedenlendirilebilir mi? Nietzsche’nin ekim 1865’te *BvM*’ni okuduğunu ileri süren Laska, ekim öncesinde *BvM*’ni ancak üstünkörü tanımış olabileceğini de söylüyor.²⁴ Nietzsche Bonn’dan Leipzig’e geçmeden önce sömestr tatilini Naumburg’ta geçirir. Ancak iki haftalığına Berlin’e okul arkadaşı Hermann Mushacke’ye gitmeyi planlar. Berlin tatilini dört gözle beklediği Hermann’a yazdığı mektuptan anlaşılıyor: “Şu anki yaşamım Berlin’e bir hazırlıktır, kahve eşliğinde bir parça Hegel felsefesi yemekteyim ve iştahsızlığımı gidermek için de

Straussçu hap alırım.”²⁵ (20.9.1865, Bk. Laska NIK)
Neden arkadaşına ısrarla gitmek istediği aşağıda belli olacaktır.

1-17 Ekim 1865 tarihleri arasında Nietzsche, ailesiyle birlikte oturan arkadaşının evine konuk olur. Berlin’de neler yaşadığı tam olarak bilinmemektedir. Berlin’den ayrıldıktan sonra annesine şu mektubu yazar: “Berlin’deki yaşam oldukça dostça ve zevkliydi.” Arkadaşının babası hakkında: “Tanıdığım insanlar arasında en nezaketli adam odur. Senli benliyiz.” Şunu da ekler: 21. “doğum günümde şerefinize şampanya içtik.” (Laska NIK). Neydi Nietzsche’yi bu kadar sevindiren? Bonn’dan neşesiz²⁶ ayrılırken Berlin’de aşırı derecede canlılık duygusuna sahip olur. Heyecanla beklediği Berlin tatilinin nedeni neydi ve Nietzsche ne yaşamıştı Berlin’de? Nietzsche biyografisini yazanların çoğunluğu Ekim 1865’te Nietzsche’de ağır bir kriz kaydediyorlarsa da, bu kriz ayrıntılarıyla incelenmemiştir.

Eduard Mushacke ve Nietzsche’nin Stirner Şoku

Bu heyecanın ve mutluluğun nedeni doğrudan Hermann Mushacke’nin babası Eduard’la ilintilidir. Şimdiye kadar Nietzsche biyografisini yazanların hiçbiri Eduard Mushacke’yi incelememiştir. Laska’nın incelemelerine göre, Nietzsche’nin ilk kriz nedeni 1865 Ekim’inin ilk yarısında Eduard Mushacke ile karşılaşmasından kaynaklanıyor.

Eduard Mushacke, Nietzsche’nin çok sevdiği²⁷ Mart 1848 öncesi canlı dönemin eski muharıplerinden ve Stirner’in yakın dostuydu. Bu isim Stirner’in biyografisini ilk kez yazan J. H. Mackay’ın kitabında geçer. Orada “Mussak” adında bir öğretmenden ve Stirner’in “iyi dostu”ndan söz edilir. Ayrıca Genç Hegelciler’in çekirdeğinden biri olduğu kaydedilir.

Laska'nın incelemeleri sonucu "Mussak"ın Dr. Eduard Mushacke (1812-1873) olduğu kesinlik kazanır.

Laska'ya göre Nietzsche, Eduard Mushacke'yle karşılaşmasında bir şok yaşar ve bu şokun etkisinde annesine yazdığı mektupta olanlardan söz edemez ama daha sonra Berlin'deki günlerini anımsamamak için büyük bir olasılıkla "yaktığı" günlüğüne kaydetmiştir. Bu nedenledir ki onun Eduard'la yaşadıkları ancak çıkarsamalarla tespit edilebilir.

Leipzig'e gelişinde, "babam" demek istediğı "saygıdeğer dostu" Eduard'a, 19 Ekim'de ilginç bir mektup yazar: önce minnettarlığını ve candan duygularını iletir. Sonra Eduard'la birlikte geçirdiğı günlerin mutluluğı ve gururuyla şunu kaydeder: "Yüz yıl önce bugün öğrenci Wolfgang Goethe üniversiteye kaydolmuştu. Bizim de bir yüzyıl sonra kaydımızın anılacağına dair kibirsiz bir ümidimiz var." (Laska NIK). Nelerden söz ediyor Nietzsche, Berlin'den getirdiğı bir düşünce, bir proje mi vardı? Üstelik bu projede Eduard'ın da parmağı olduğı kesin, çünkü Nietzsche şunları da sözlerine ekliyor: "bunun aracılığıyla senin adın ölümsüz olacaktır." Bu bir şaka değildi! Çok yakında tuzağına düşeceyi filolojiyi Berlin'den getirmiş olamazdı. Neydi öyleyse?

Kökenleri ve nedenleri henüz tam incelenmemiş olan Berlin tatilinin verdiği aşırı mutluluk fazla sürmez. 20 Ekim'de henüz sorunsuz olan Nietzsche, "Frankonia" adlı öğrenci birliğinden²⁸ aylar önce ayrılma isteğini ancak şimdi gerçekleştirebilir. Ne var ki kısa bir süre sonra Nietzsche'nin tüm gücü ve mutluluğı yok olur ve ağır bir kriz yaşar.

Bu krizle ilgili mektup ya da günlük türünden otantik belgeler mevcut değildir. Sadece 17 Ekim 1865'ten 10 Ağustos 1867'ye kadarki döneme ilişkin

otobiyografik bir yazı bulunmaktadır. Burada az da olsa var olan diğer otantik belgelere oranla farklı bir tonda Berlin tatilini anlatır, “karanlık günlerden”, “mükemmel Mushacke”nin “iğneleyici” sözlerinden ve Genç Hegelci anılarından, “kulislerin ardını gören” Mushacke’nin “pesimist” havasından söz eder. Ve 1865 Ekim sonunda Schopenhauer’in eserleriyle tanıştığını, felsefeye nasıl başladığını belirtir bu raporunda. Schopenhauer’in eserleriyle tanıştığı ya da tanışmadan hemen önce acılı bir dönem ve hayal kırıklığı yaşadığını ve tesadüfen²⁹ Schopenhauer’in başyapıtını sahaflarda gördüğünü anlatır. Bu eserle karşılaşma dönemi tam bir cehennemdir. Bu eserden delirircesine etkilenişini izah eder. Sonuçta Schopenhauer’in eserlerinin sıkı bir incelemesi sonucu bu kasvetten arındığını ve daha sonraki haftalarda ve aylarda tamamen filolojiye yöneldiğini ifade eder.³⁰ Oysa iç çaresizlikten ve dış faktörlerden dolayı filolojiye yönelen Nietzsche aslında hararetli bir filozof olmuştur. Nietzsche’nin yakmak isteyip de kardeşi Elisabeth³¹ tarafından engellenen bu rapordan da görüleceği gibi, “açık yüreklilik ve gerçeği gizleme, samimiyet ve maskeli oyun karışımı” hareketler Nietzsche’de rastlanmayacak bir durum değildir. (Laska NIK)

Yakmış olabileceği yazılar, sözünü ettiği delirme korkusu yaşadığı dönemdeki “huzursuzluk” ve “melankolik” içerikli günlüktür. (Ekim/Kasım 1865). Bu yazılar Nietzsche’nin ruhsal çöküntüsünü harekete geçiren nedenleri belki de açıklayacak bilgi taşıyordu. İlerideki araştırmalar Nietzsche’nin bu krizini açıklayabilirlerse, Stirner-Nietzsche-sorusu da açıklık, hatta kesinlik kazanabilir. Laska’nın sunduğu bilgilere göre, Nietzsche-biyografisi yazarlarından hiçbiri 1865 Ekim’inin ilk yarısını tartışmamıştır. Dolayısıyla bu dönem Nietzsche tarihinde karanlık bir nokta olarak

kalıyor. Ekim sonu genel olarak Nietzsche'nin daha önceki (Bonn'da kaldığı iki sömestrlik dönemi) problemlerinin (dini inancını kaybetmesi, ailesinin arzusu olan teoloji öğrenimini reddetme kararı) sonradan etkisini gösterdiği tarih olarak biliniyor.

Sonuç

1848 öncesine büyük ilgi duyan Nietzsche'yi kendi evinde iki hafta boyunca konuk eden Eduard Mushacke, Stirner'in adını hiç mi anmadı? Nietzsche hiç mi o çok beğendiği ve övgüler dizdiği “hareketli dönemi” sormadı? Stirner'in başyapıtı Mushacke'nin evinde mevcut değil miydi? Nietzsche bu kitabı gerçekten orada ve bir solukta okumadı mı? “Kasırğa”ya orada yakalanmadı mı? Evet orada! Kısa süre önce Feuerbach'ın ve Strauss'un din eleştirisiyle ateizme ulaşan Nietzsche, işte orada bu insanların neden ve hangi anlamda “dindar ateistler” olduklarını anlamadı mı? Orada Tanrı'nın ölüm haberini almadı mı? Orada Nihilizmi ve Törelsizciliği okumadı mı? İyinin ve Kötünün ötesinde elinde çekiçe duran ve taşlarla örülü iki bin yıllık Batı felsefesi duvarını acımasızca kıran yaratıcı Hiç'in düşünürünü görmedi mi orada? Daha sonra yıkıcı-yaratıcı Hiç'i “iyiye yönelik yeniden biçimlendireceği” değer yargısını Stirner'in başyapıtının “şeytani gücünden” almadı mı? “İsa'ya karşı” olan Biricik'i ilk kez bu yapıtta görmedi mi? Bu eser Nietzsche gibi aşırı hassas bir insan için aşırı bir doz değil miydi?

Pekâlâ mümkün. Ve olasıdır ki, Nietzsche bu dev gücün etkisinden çıkamayıp depresyona girdi ve kaçış yolları aradı. Neticede sığındığı tek kapı “ahmak bir duygusuzluk”³² olarak adlandırdığı filoloji ve Schopenhauer.³³ Öte yandan tüm bunlar bir yan bilgi ya da spekülasyon olarak algılanabilir. Ancak eğer genel olarak Stirner'e biçilen değer yeniden gözden geçirilir

ve BvM'in çoğunlukla gizli kalmış alımlama tarihi hakkındaki bilgisizlik giderilirse, Stirner-Nietzsche-sorusuna genel yaklaşım farklı bir yön ve içerik kazanacaktır.

Bu yazının yayımlandığı dergiler: Varlık, Nisan 2004 / Karizma, sayı 18, 2004 / Davetsiz Misafir, Kış sayısı, 2004 / Düşünbil, sayı 36, 2013 / Cogito, sayı 95, 2019.

Dipnotlar

1) Almanca anlamıyla “Plagiat” düşünsel alanda aşırımcılık demektir. “Plagiator”: düşünsel bir eseri aşırın, çalan kimse. Fransızcada edebi hırsızlık, Latince (plagium) ruh satma, insan çalma anlamlarını içerir.

2) Habermas, Jürgen: Das Absolute und die Geschichte im Denken Schellings. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde vorgelegt der Phil. Fakultät der Rhein. Friedr. Wilh.-Universität zu Bonn. Bonn 1954 s. 23-24, 26.

3) Safranski 125.

4) Ne var ki Marx, Feuerbach'ın durumuna düşeceğini anladığı için, Anti-Stirner'ini yayınlamaz. (Bu kitap Marx'ın ölümünden çok sonra yayımlanır -1932). Stirner, Feuerbach'ın yanıtına başyapıtındaki eleştirilerine oranla daha radikal, aynı zamanda üstün bir yanıt verir ve Feuerbach susmakla yetinir.

5) Bu süreç içinde Marx, Stirner'in etkisinde, “Tarihi Materyalizm” düşüncesinin temel çizgilerini Anti-Stirner'inde sergiler. Sloterdijk'ın vurguladığı gibi, Marx'ın bu eleştirisi “bir başka olanağa” yaşam hakkı tanımıyor. Demek oluyor ki, Marx, “en sıkı karşıtları” olan “Stirner ve Bakunin'den üstün gelemeyeceğini” anladığı için, onları “zararsız hale getirmesi” yani yok etmesi gerekiyordu. Açıkçası: Stirner'in sunduğu alternatife tahammül edememek Marx'ın ezik ruh haline işaret ediyor. Sloterdijk, bu nefreti şaşkınlıkla algılıyor. Öyle ki kıskançlıktan yara alan Marx'ın “rekabet duygusuyla açıklanabilecek” bir durum “değildir”bu. Bk. Peter Sloterdijk: Kritik der zynischen Vernunft. Erster Band. Suhrkamp 1983, s. 189-195.

6) Genç Hegelciliğin önde gelen temsilcileri (Feuerbach, Bauer, Marx) bile ateizm düşüncesiyle ilgilenmez olmuş ve çağın gerektirdiği politik koşullara uymuş durumdaydılar.

7) Anhuth 52.

8) Hartmann NM 521.

9) Hildebrandt'a yazdığı bir mektubunda Proudhon'un "etimolojik anarşisini" tam olarak "zararsız" bulur. Esas olarak Bakunin'in Stirner'in "isyan" ruhunu Proudhon'un anarşisine "katmasıyla", anarşinin "bugünkü anarşist doktrin" olabildiğini ileri sürer. (Engels'in Max Hildebrandt'a mektubu. 22 Ekim 1889 Berlin Bk. Texte, s. 18).

10) H. Hengster'in mektubu, 24 Haziran 1889. Alıntı yeri: C. P. Janz: F. Nietzsche. Biographie in drei Bänden. München: Hanser 1978-1979, s. III/336. Bk. Laska NIK.

11) Hartmann: NM 21.

12) İkisi de ünlenmesine büyük katkıda bulunmalarına karşın, Stirner sevenleri değillerdi.

13) Hartmann, ayrıca 1895'te bir dergide yayımladığı yazısında Nietzsche'nin yukarıda adı geçen üç sayfalık yazıya eleştirisini de dikkate alarak, Stirner'in yazılarını mutlaka bildiğini, hatta "müridi" olduğunu ama adını anmadığını tekrar vurguluyor. Bk. Hartmann, BFN 150. Ayrıca: Safranski 124.

14) Lauterbach, s. 3 -10.

15) Köselitz, "Peter Gast" adı altında uzun bir süre Nietzsche'nin bir tür sekreteri olarak çalışmıştı.

16) Engels an Marx in Paris, 19. November 1844. (MEW 27, 11). Bk. Max-Stirner-Archiv, Leipzig.

17) Engels an Marx in Paris. Barmen, 20. Januar 1845. (MEW 27, 14). Bk. Max-Stirner-Archiv, Leipzig.

18) A. Ruge an seine Mutter. Paris, 17 December 1844. Bk. Stirneriana, Sep. 2001, s. 130. Ve Fröbel'e mektubu. Paris, November 1844. Bk. Stirneriana, Sep. 2001, s. 129.

19) Laska, Bernd A.: Dissident geblieben. Die Zeit, Nr. 5, 27. Ocak 2000, s. 49.

20) Safranski'nin şimdiye kadar Stirner konusunda susmuş olması, Stirner'in alımlama tarihinin bulanıklığına, şimdiye kadar genel felsefe tarafından önemsenmediğine ya da az önemsendiğine işaret ediyor. 1997'de Nietzsche üzerine yazdığı ve Sloterdijk'ın

yayımladığı yaklaşık 550 sayfalık kitabında Stirner'den hiçbir bağlamda söz etmemiştir. Oysa şimdi, Laska'nın, filozofları Stirner konusunda suskunluklarını kırmalarını talep etmesi üzerine Safranski samimi davranıp Stirner felsefesine çekinmeden yanaşabilmiştir.

21) Kendine sahip olan / kendi olan.

22) Stirner, M.: Parerga. Kritiken. Repliken. LSR-Verlag, 1986, s. 97.

23) Türkdoğan, H.I.: Stirner und Nietzsche. Abbruch oder Aufbruch. Vierteljahresschrift des Max-Stirner-Archivs Leipzig, November 2001. Ve: Der Einzige und das Nichts. Max-Stirner-Archiv Leipzig 2003.

24) T. Droz (1844-1897) 1865'lerde Stirner'in "kötü ad kazanan" kitabının öğrenciler arasında (Bonn'da) elden ele dolaştığını bildiriyor. Ancak Laska, ekim öncesinde Nietzsche'nin BvM'le yakından ilgilendiğine dair bir ipucu olmadığını kaydediyor. (Laska NIK).

25) "Nietzsche, Strauss'un yeni çıkan Die Halben und die Ganzen adlı kitabını okumaktaydı. Hegel felsefesinden kastettiği ise büyük bir olasılıkla Hegel'in ya da ortodoks Hegelciler'in yazılarını kastetmiyordu; bizzat Genç Hegelciler'i kastediyordu."(Laska NIK).

26) "Bir İlticacı gibi Bonn'dan ayrıldım." (Bk. Safranski 372).

27) Mart 1848 öncesindeki hareketli dönemde yaşamak istediğini belirten genç Nietzsche'nin, bu dönemden çok hoşlandığı dostu Raimund Granier'a yazdığı mektubundan da (eylül 1865) anlaşılıyor. (Feuerbach'la daha önce ilgilenmişti).

28) Bu birlik, Almancasıyla, "Burschenschaft", genel olarak halkın gelenek ve göreneklerine uyum sağlayan bir öğrenci birliği olup, tutucu ve "ulusalçı" düşünceler içerir. Her "Burschenschaft"ın grup ve yöreye bağlı olarak bir başka adı olabilir - "Frankonia" gibi. Derin dinsel bir eğitim »tadan« Nietzsche'nin bu birlikten bu dönemde ayrılması dikkat çekicidir.

29) Nietzsche'nin ekim sonu 1865'te birdenbire Schopenhauer'e (felsefeye) yönelmesi genel olarak hâlâ bir "tesadüf" olarak algılanıyor ve ayrıntılı araştırmalara konu edilmiyor. Oysa ilerideki incelemeler ekimin ilk iki haftasının, yani Mushacke'yle bulunduğu dönemin Nietzsche'nin (Stirner'in BvM üzerinden) felsefeye yöneldiğini, hararetle filozof olduğunu kanıtlayabilir.

30) W. Ross'a göre Nietzsche, Schopenhauer'in eserleriyle karşılaşmasını "aşırı bir dramatikleştirmeyle" anlatıyor; Ross, bu karşılaşmaya şüpheyile bakıyorsa da ayrıntılı bir incelemeye girmiyor. Laska NIK dipnot 47.

31) Laska NIK dipnot 44.

32) Nietzsche'nin H. Mushacke'ye 14 Mart 1866 mektubundan, Bk. Laska NIK dipnot 50.

33) Nietzsche, Eduard Mushacke ile coşkuyla kurduğu ilişkisini neticede kaba ama gürültüsüz bir biçimde koparır. Ve E. Mushacke'ye bir daha yazmaz. Eduard'ın oğlu Hermann'a bazen yazdığı mektuplarındaysa Eduard'a sadece selamlarını iletir.

Kaynakça

Anhuth, Robert Otto: Das wahnsinnige Bewußtsein und die unbewußte Vorstellung. Halle: Fricke 1877, s. 52-56

Hartmann, Eduard von: Philosophie des Unbewussten. Versuch einer Weltanschauung. (PdU) Carl Duncker Berlin, 1869. s. 611-614.

– Nietzsches "neue Moral". (NM) Preußische Jahrbücher. Band LXVII. Heft 5. Berlin, Mai 1891. s. 521.

– Bemerkungen über Friedrich Nietzsche. (BFN) In: Die Gegenwart. Jg. 24, Band XLVIII, Nr. 36. Berlin und Leipzig 1895. s. 149-152.

– Die Philosophie der Gegenwart. In: Das Magazin für die Literatur des In- und Auslandes. 57. Jg., No. 16, Dresden 1888. s. 241-245.

Helms, Hans G.: Die Ideologie der anonymen Gesellschaft. DuMont Verlag 1966.

Lange, Friedrich Albert: Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart. Zweites Buch. Verlag von J. Baedeker, 1908.

Laska, Bernd A.: Nietzsches initiale Krise (NIK). Germanic Notes and Reviews, vol. 33, n. 2, fall/Sonbahar 2002, pp. 109-133

– Ein dauerhafter Dissident (DD). LSR-Verlag 1996.

– Ein heimlicher Hit (HIT). LSR-Verlag 1994.

Lauterbach, Paul: Kurze Einführung zum “Einzigem und sein Eigentum” (BvM’ne yazdığı önsöz). Leipzig, 1892. s. 3-10.

Mauthner, Fritz: Der Atheismus und seine Geschichte im Abendlande. 4. Band. Georg Olms

Verlagsbuchhandlung / Hildesheim 1963.

Nietzsche, Friedrich: Die Geburt der Tragödie. Unzeitgemäße Betrachtungen I-IV. Nachgelassene Schriften 1870-1873. DTV-Verlag 1988.

Safranski, Rüdiger: Nietzsche. Hanser Verlag, 2000.

Max-Stirner-Archiv Leipzig:

– Stirnerneriana: Nummer 20, September 2001.

- Texte: 1869-1892, Heft 2. 2001.

